

Forfatteren Hermann Bahr:

De spørger mig om nye Tegn, der muligvis under Krigen har vist sig i Kunsten, og spørger mig om, i hvilken Retning Litteraturen efter Krigen vil udvikle sig. Der er faa af den Slags Tegn, de kunde heller ikke aabenbare sig under det frygtelige, aandelige Tryk. Hvad der paa nogen Maade kunde ligne en egen Mening eller blot en menneskelig Følelse blev kvalt af Militæret og de »alldeutsche« Bander, blot saa meget som at blinke med Øjnene efter Idéer har været ildeset i hele fire Aar; den tyske Aand har, naar den ikke tilfældig undkom til Schweiz, maattet tie stille.

Saaledes trængte i denne Tid kun to Stemmer med noget nyt fra det fjerne hemmelig over til vort Mørke: *Fritz von Unruh's* og *Leonhard Frank's*. Ligefremme Naturlyde af Forfærdelse, af Fortvivlelse, de sidste Krampetrækninger af en døende Slægt. Men disse Værker, Franks Fortællinger, fremfor alt den overvældende »Vater«, og Unruhs blødende undfangne Dramaer, uforglemmelige som Gerninger af en herlig Uforfærdethed, er egentlig paa den anden Side al Kunst, de er umiddelbar Oplevelse af en Intensitet, der først i Aarevis maatte afkøles for at kunne stivne til Kunst; de kommer fra et Dyb, som Kunsten ikke naar ned i, de er fra et Lag før Kunsten, er friskere, er Urfølelse (og vil saaledes maaske selv senere en Gang blive Materiale for Kunst, som en kommende Kunstner først en Gang vil give Skikkelse).

Saaledes som de er, har disse uforgængelige Vidnesbyrd om, at den tyske Aand alligevel ikke lod sig dræbe, næppe nok en Form, og i hvert Fald ikke deres egen, de havde slet ikke Tid til at voxede ud af sig selv og ind i sig selv, de blev kun hurtig stukket ind i en fremmed Hud, i den tyske Overleverings sidst afkastede Slangehud. De lover en ny Menneskeart, men om denne Menneskearts Kunstbetragtning lover de endnu intet. Maaske er denne Kunstbetragtning ikke mulig, for hin Menneskerace viser sig fuldstændig. Maaske maa først det hele Menneske ryddes op fra Grunden af, for at Kunsten kan begynde forfra igen. Maaske maa vi først gennem en uhyre Advent paa halvtreds, paa hundrede Aar, for den nye Form bliver født. Maaske maa vi først være helt berøvet al Kultur for at finde det nye Menneskes indre Billede.

Noget i den Retning synes Tolstoi at have haft en Følelse af paa Forhaand; derfra hans dumpe Had mod al nedarvet Kunst, der ikke mere bragte Bud om noget. Han følte saa stærkt, at Formen var bleven en Hindring for Sandheden, han følte saa stærkt det meningsløse i denne Existens af Kunstnere, der jo længst ikke mere skabte ud af sig selv, men nu kun ind i sig selv, som lærte at sige, længe før de endnu havde noget at sige, og følgelig aldrig kunde udsige sig selv, fordi Vanen med de tillærte Udsagn ikke mere tillod det, naar de en Gang senere hen var naaet saa vidt.

Maaske maa hele Kunsten nu for en Tid ad den gamle Tolstois Vej, maaske maa den foreløbig gennem en Billedstorm, maaske maa den tilbage til sin Ur-Begyndelse, tilbage til Kaos, tilbage til »Mødrene«, til den stammende Tale, til Urlydene, ja til det blotte Tegnsprog, gennem hvilket den saa lidt efter lidt igen kan lære sit eget levende Sprog.

Thi intet er nu overalt i alle Kunstarter tydeligere end det navnløse Raseri, med hvilket alle unge Kunstnere kæmper mod Kunstoverleveringens døde Sprog: med hvilken Magt det eget Udtryk for indre Oplevelser end paatrænger sig dem, kan det dog ikke naa frem, thi deres Læber er forlængst besat af de indprentede Udtryk fra hele den lange Fortid, der gives ikke mere nogen Samtale med sig selv, uden at Stemmen fra Aartusinder taler højt med.

Hvis min, nu aftrædende Generation altid har følt dette indtil det uudholdelige, hvor langt mere da den nye, eller særlig denne yngste, som nu gysende ser en hel Menneskehed forsvinde, og, for atter at genrejse Livet, maa tiltro sig selv Evnen til at blive ny!

Det er, tror jeg, den eneste »Retning«, som vi har tilbage. Overalt i det offentlige Liv, i Kunst og Videnskab, i hvert enkelt Liv. Vi havde helt vendt os mod det ydre, og det ydre holdt intetsteds Stik. Vi har mistet alt, intet beholder vi, vi er ganske alene med os selv. Nu er det Spørgsmaalet, hvad vi har i os selv. Nu maa vi helt vende os mod det indre. Det vil vise sig, om vi kan komme ud af det dermed. Hvis Europas sønderslaaede, forarmede, afsatte Menneskehed overhovedet endnu beholder en Kunst, kan den kun finde den dybt i sin egen Enfold, Inderlighed og Ydmyghed, det kan kun være den haarde Nødvendigheds, de sidste Visheders og den stille Aftenkøligheds gan-

ske jævne, næsten ordfattige Kunst. Men maaske kan vi ovenikøbet først naa til den gennem en Havstorm af Lidenskaber.

Hermann Bahr.

Forfatteren Alfred Kerr:

1) Den fremtidige Litteratur vil blive kaotisk og glødende — som Eftervirkning af den kaotiske og glødende Krig.

2) Den fremtidige Litteratur vil blive banal — i Forkyndelsen af den Lære: »Det er falskt at slagte tolv Millioner Mennesker«. Den gennem Krigen beviste Verdensdumhed tvinger kommende Forfattere til at ytre noget saa banalt som en ny Opdagelse.

3) Den fremtidige tyske Litteratur vil i Tilfælde af, at Ententen paatvinger os en skændig, umulig, brutal Fred, med Rette blive oprørsk, rastløs agiterende og »novarum rerum cupida« — indtil denne Fred er omstødt som Freden i Brest.

Berlin-Grunewald.

Alfred Kerr.

Forfatteren Stefan Zweig:

Uden i mindste Maade at ville kalde denne Tidsalder en heroisk, kun fordi den var en tragisk, mener jeg dog, at den vil vække Sansen for en heroisk Litteratur, Fremstillingen af Mennesket i Kamp med Magterne. Magterne, de navnløse, Statens, Folkets, Massens, og hine andre dunkle, Pligtens, Ansvarets, Troens og Vantroens. Den vil, den nye Litteratur, som maa komme, være en Mandslitteratur, og man vil i den ligesaa tydelig erkende Cæsuren mod den erotiske Litteraturs Epoke, som dens Begyndelse snart efter Afslutningen af Napoleonskrigene var tydelig.

Ægteskabsbrudets Problem vil, det er jeg vis paa, støde paa en ligesaa ligegyldig næste Generation, som vor var det overfor Romantikens Sentimentalisme. Den med Selvet beskæftigede fjærne Psykologi maa nødvendigvis forvandle sig til en Massepsykologi. Overtroen siger om odelæggende Krige, at de medfører, at der i de følgende Aar bliver født flere Drengene end Piger: forhaabentlig gælder dette ogsaa om det aandelige Afkom, thi vi var just paa gode Veje

til kun at besvare den nye Verdens uhyre Rytme med en forsagt Melodi. Jeg tror paa en Fornyse, paa en dynamisk Højnelse af Kunsten gennem denne Oplevelse — skønt jeg rigtignok ikke kan tænke mig noget Kunstværk af nok saa høj Rang, som Menneskeheden ikke allerede forud havde overgaaet ved sine utænkelige Ofre. Vigtigst forekommer mig derfor et Værk, som atter skænker Menneskene Glæden, et eller andet for Krigen ganske fremmed, upatetisk Værk, en Don Quichotte eller Gargantua, et Værk, som ikke erindrer os om Tiden, men faar os til at glemme den, et Værk, som tilbagevinder for de kommende Tider, hvad denne Generation uigenkaldelig har mistet: den sorgløse Glæde.

Stefan Zweig.